

F.M.
DOSTOIEVSKI

Frații
Karamazov

Roman în patru părți și epilog

Traducere și note de Ovidiu Constantinescu
și Isabella Dumbravă

POLIROM
2011

Cuprins

<i>Din partea auluiului</i>	9
---------------------------------------	---

Partea întâi

Cartea întâi. Istoricul unei familii oarecare.	15
Cartea a doua. O reuniune fără rost	49
Cartea a treia. Senzualii	122

Partea a doua

Cartea a patra. Frământări.	209
Cartea a cincea. Pro și contra	271
Cartea a șasea. Calugărul rus	359

Partea a treia

Cartea a șaptea. Aliașii	417
Cartea a opta. Mitia.	462
Cartea a noua. Ancheta	558

Partea a patra

Cartea a zecea. Strengarii	641
Cartea a unsprezecea. Fratele Ivan Fiodorovici	698
Cartea a douăsprezecea. O eroare judiciară	813

Epilog	941
------------------	-----

— Sărutul îi rămîne ca un balsam pe inimă, și totuși stările mai departe, neclintit, în hotărîrea lui.

— Ca și tine, nu-i așa? răbufni Alioșa îndurerat.

Ivan începu să ridă.

— Toate astea sînt cai verzi pe pereți, Alioșa! O simplă fantezie, fără nici un sens, a unui student cu o imaginație desucheată, care în viața lui n-a scris nici măcar două versuri. De ce vrei să iei totul în serios? Nu cumva îți închipui că voi fi avînd de gînd acum să mă duc la ei, acolo, la ieziuți, să mă înrolez printre cei care se căznesc să îndrepte lucrările Domnului? O, Doamne, mult crezi că-mi pasă mie de toate astea?! Ți-am spus doar: să ajung numai la treizeci de ani, și pe urmă gata, trîntesc cupa de pămînt!

— Și mugurii plini de mizgă, și mormintele dragi, și cerul albastru, și aleasa inimii tale? Cum ai să trăiești, de unde ai să iei dragostea pe care zici că le-o porți? continuă cu lacrimi în glas Alioșa. Poți, oare, să-ți duci mai departe viața cu iadul ăsta în inimă și în cuget, spune-mi, poți? Nu, sînt sigur că de aceea pleci, că să te înrolezi la ei... iar dacă nu, ai să te omori, fiindcă n-ai să poți rezista pînă la urmă!

— Există totuși o putere în stare să reziste la orice! rosti Ivan cu un zîmbet de gheață.

— Care?

— Puterea Karamazovilor... puterea pe care o trag din ticăloșia lor.

— Puterea de a te cufunda pînă peste cap în desfrîu, de a-ți pingări și sugruma sufletul, da?

— Poate și asta... dacă pînă la treizeci de ani n-am să izbutesc, cine știe, să scap cu fața curată, căci... după aceea...

— Cum ai să izbutești? Cu ajutorul cui? Cu ideile pe care le ai e imposibil.

— Tot cu mijloacele Karamazovilor.

— Adică „totul este permis”? Asta vrei să spui?

Ivan se încruntă, galben precum ceara la față.

— Aha! rosti el cu un rînjit forțat. Văd c-ai prins cuvintele care l-au scos din sărite deunăzi pe Miusov... și pe care Dmitri le-a parafrizat cu atîta candoare! Da, poate și așa, dacă-i vorba că „totul este permis”. Nu retractez. De altfel, formula găsită de Mitenka nu-i chiar așa de rea. Alioșa se uita la el fără să scoată un cuvînt. Trebuie să plec, frățioare. Credeam că în toată lumea asta te am măcar pe tine, continuă Ivan dintr-odată îndulșat. Văd însă că

În inima ta nu există nici un locșor pentru mine, dragul meu sihastru. Nu vreau să renunț la formula „totul este permis”, de aceea sînt sigur c-ai să te lepezi de mine, nu-i așa? Alioșa se ridică, se apropie de el și-l sărută blind pe gură. E un plagiat! exclamă Ivan cuprins de o subită exaltare. Ai copiat gestul descris în poemul meu! Totuși, îți mulțumesc. Și acum, să mergem, Alioșa. Nici tu, nici eu nu mai avem vreme de pierdut.

Frații părăsiră localul, oprindu-se totuși încă o clipă în prag.

— Ascultă, Alioșa, rosti Ivan cu fermitate, dacă o să mai am încă putere să trăiesc pentru mugurii plini de mizgă, crede-mă c-am să-i iubesc numai de dragul tău. E destul să știu că ești undeva pe lume ca să nu-mi fie lehamite de viață. Ești mulțumit? Dacă vrei, ia-o drept o declarație de dragoste. Și acum, drumurile noastre se despart. Ajunge, auzi tu? Ajunge cit am vorbit! Chiar dac-ar fi să nu plec totuși mîine (deși sînt aproape sigur) și s-ar întîmpla să ne mai vedem, să nu-mi pomenesci nimic despre toate astea. Te rog din tot sufletul. Cit despre Dmitri, de asemenea, te rog stăruiitor să nu-mi mai aduci niciodată vorba despre el, încheie Ivan iritat. Și cu asta am spus tot ce aveam de spus, nu-i așa? În schimb, îți promit că la treizeci de ani, cînd o să „trîntesc cupa de pămînt”, oriunde te-ai afla, voi veni să mai stau de vorbă cu tine... chiar de s-ar întîmpla să fiu în momentul acela în America, auzi tu? Am să vin special pentru asta. Sînt tare curios să știu cum ai să arăți atunci, ia seama, ți-am promis solemn. S-ar putea totuși ca de astă dată să ne luăm rămas-bun pentru mai multă vreme, poate pentru șapte sau chiar zece ani. Haide, du-te la *Pater Seraphicus* al tău, care e gata să-și dea obștescul sfîrșit; mi-e teamă să nu-mi porți pică fiindcă te-am reținut, dacă s-ar întîmpla să moară în lipsa ta. La revedere, sărută-mă încă o dată, așa, și acum du-te...

Ivan se răsuci pe călcile și-și văzu de drum, fără să-și mai întoarcă o singură dată capul. La fel cum plecase cu o seară înainte Dmitri, deși în cu totul alte împrejurări decît cele de față. Gîndul acesta străbătu ca o săgeată cugetul adumbrît de tristețe și amărăciune al lui Alioșa, care mai rămase o clipă locului ca să se uite după fratele său. Abia în momentul acela observă că Ivan se legăna în mers și că, privit din spate, părea să aibă umărul drept mai căzut. Niciodată pînă atunci nu băgase de seamă lucrul acesta. Apoi Alioșa se rupse tot atît de brusc din loc și o porni întins, mai mult alergînd, spre mănăstire. Începuse

să se întunece și simțea o ușoară stringere de inimă; ceva nedefinit i se strecura în suflet, o presimțire pe care nu putea s-o lămurească. Ca și în ajun, se stîrnise vîntul, și pînă seculari fremătau scoțînd un vuiet lugubru cînd intra în pădurea de lingă schit. Mergea cu pași iuți, aproape în goană. „*Pater Seraphicus*, cine știe de unde o îi luat Ivan numele asta! cugeta în sinea lui Alioșa. Ivan, bietul de tine, cînd mi-o fi dat oare să te mai văd?... Ah, în sfîrșit, uite și schitul! Doamne! Da, da, numai el, numai *Pater Seraphicus* poate să mă izbăvească... da, numai la el mi-e scăparea!”

Adeseori după aceea Alioșa avea să se întrebe nedumerit cum de fusese în stare, în momentul cînd se despărțise de Ivan, să uite cu totul de Dmitri. Cînd nu mai departe decît în dimineața aceleiași zile își pusese în gînd cu tot dinadinsul să se facă luntre și punte ca să dea de urma lui și-n orice caz să nu plece pînă nu va fi apucat să stea de vorbă cu el, chiar de ar fi fost să nu se mai întoarcă în noaptea aceea la mănăstire.

VI

Un capitol care deocamdată nu e prea limpede

Luîndu-și rămas-bun de la Alioșa, Ivan Fiodorovici își îndreptă pașii spre casa părintească. Cu cît se apropia de casă, o senzație apăsătoare de urît puneă din ce în ce mai adînc stăpînire pe sufletul lui în mod curios. Și nu atît posomorea aceea i se părea curioasă, cît mai ales faptul că nu putea să-și dea seama de unde venea. I se mai întîmplase doar și altă dată să nu se simtă în apele lui, deci cu atît mai mult n-avea de ce să se mire că era abătut în ajunul zilei cînd trebuia să rupă toate firele ce-l țineau prins de orașul acela și să porceadă pe un drum nou, în necunoscut; la fel de singur ca și mai înainte, cu atîtea și atîtea speranțe înflorite în inimă fără nici un temel, așteptînd o mulțime de lucruri de la viață, poate chiar mai multe, incapabil totuși să definească toate nădejdlile, ca și așteptările și dorințele de care era bîntuit. Poate că sufletul lui începuse a tinji după tot ceea ce îi oferea nou și necunoscut viața spre care pornea, dar nu din cauza asta era atît de tulburat. „Nu cumva mi s-a făcut lehamite de casa părintească?” se întrebă el. Într-adevăr, sint atît de scirbit, încît, deși sint convins că-i pentru ultima oară cînd îi mai trec

pragul blestemat, mă cutremur numai cînd mă gîndesc..." Dar nu, nu era asta. „Poate din pricina despărțirii de Alioșa și a discuției dintre noi? Anii de zile am tăcut chitic, fără să fi deschis o singură dată vorba față de cineva despre asta, și acum i-am împuiat urechile cu tot felul de nerozii!" Îi era necaz, lipsa lui de experiență și vanitatea sa juvenilă sufereau pentru că nu se pricepuse să dea în vileag tot ceea ce simțea că trebuia să-i spună, mai ales lui Alioșa, singurul om de la care, cu siguranță, sufletul lui mai avea ceva de așteptat. Firește că și acesta putea fi un motiv destul de puternic, îi era ciudă pe sine, îi venea să-și muște mâinile de necaz, și totuși... era altceva. „Sînt plictisit de moarte și nici eu nu știu ce vreau. Mai bine să nu mă mai gîndesc."

Încercă „să nu se mai gîndească", ceea ce însă nu-l făcu să se simtă cituși de puțin ușurat. Senzația devenea din ce în ce mai supărătoare, mai enervantă, cu atît mai mult cu cît își dădea seama că era prilejuită de o cauză exterioară, accidentală. Așa cum uneori îți stăruie în fața ochilor o persoană sau un obiect oarecare, căruiu, fiind ocupat sau prins într-o discuție, nu-i acorzi nici un fel de atenție. Dar cu cît trece timpul, persoana sau obiectul respectiv ajunge să te scoată din fire și te perpelești așa o vreme, pînă ce reușești, în sfîrșit, să-ți dai seama de pricina care te indispune și s-o înlături. De cele mai multe ori e ceva derizoriu, o bagatelă, un lucrușor răzlet, o batistă căzută, o carte pe care n-ai pus-o la loc în raft etc. Iritat și posomorit, Ivan Fiodorovici coti spre casă și dintr-odată, cînd mai avea doar cincisprezece pași pînă la poartă, se dumiri ce anume îl făcuse să se simtă prost dispus și-l sîciise tot timpul pînă atunci.

Pe banca din fața porții ședea Smerdeakov, valetul lui Fiodor Pavlovici, care ieșise pe inserat afară să se răco-rească. Cum îl zări de departe, Ivan Fiodorovici înțelese că Smerdeakov fusese acela care-i stricase liniștea toată ziua și că nu putea să-l vadă în ochi. Senzația apăsătoare de mai înainte se limpezi în fine, căpătînd un contur. Adineori, cînd Alioșa îi relatase întîlnirea cu Smerdeakov, simțise un fior de dezgust ce-i întunecase sufletul, trezindu-i aversiunea. În focul discuției cu fratele său, uitase de Smerdeakov, deși senzația aceea penibilă și nedefinită stăruia încă în el, ca să iasă din nou la iveală, după ce se despărțise de Alioșa și rămăsese singur. „Cum e posibil ca un nemernic ca asta, fir-ar el să fie, să mă neliniștească în așa hal?", se gîndi el cu o răbufnire de ură.

Într-adevăr, de o bucată de vreme, mai ales în ultimele zile, nu știu ce-i cășunase pe omul acesta că nu putea să-l mai înghită deloc; totodată, Ivan Fiodorovici începuse să-și dea seama că, din zi în zi, aversiunea lui creștea tot mai mult. Poate că sentimentul acesta căpătase o intensitate atât de izbitoare în ultima vreme, tocmai pentru că în primele zile după sosirea sa în localitate avusese cu totul altă atitudine față de Smerdeakov; îl privise cu simpatie, socotindu-l, în felul lui, un original. Obișnuia chiar să stea de vorbă cu feciorul, deși unele dintre ideile sale i se păreau destul de absurde, și mai cu seamă era uimit de haosul ce domnea în mintea lui, după cum, de asemenea, nu putea să înțeleagă de ce era atât de agitat un ins „contemplativ” ca el. Ajunseseră să discute pînă și unele probleme filosofice, întrebîndu-se, bunăoară, de unde izvorise lumina în ziua întii a creației, cînd soarele, luna și stelele fuseseră plămuite abia în cea de-a patra zi. Însă, foarte curînd, Ivan Fiodorovici putuse să-și dea seama că pe Smerdeakov nu-l interesau nici soarele, nici luna, nici stelele; oricîtă atenție ar fi meritat acest subiect, el nu ocupa decît locul al treilea în cadrul preocupărilor lui și că, de fapt, cu totul altele erau lucrurile ce-l frământau. În schimb, cu prilejul acestor discuții, constatase că feciorul era excesiv de orgolios, iar pe deasupra și foarte susceptibil. Orgoliul lui nemăsurat avea darul să-l irite pe Ivan Fiodorovici. Așa se născuse în el antipatia. Mai tîrziu intrase zizania în casă, apăruse Grușenka, fusese apoi scandalul cu Dmitri, necazurile curgeau unul după altul. Cei doi tineri comentau de obicei toate întîmplările petrecute sub ochii lor. Smerdeakov, îndeobște, cu multă înfrigurare, deși nîciodată nu spunea deschis ce gînduri avea, iar atunci cînd scăpa fără să vrea cite un cuvînt, intențiile pe care le dădea în vileag erau atât de lipsite de logică, de incoerente, încît Ivan Fiodorovici nu știa ce să creadă. Și mai ales erau totdeauna extrem de vagi. Smerdeakov avea mania să-l descoasă, să-i pună tot felul de întrebări ocolite, cu o tactică pregătită din vreme, curmînd brusc discuția sau grăbindu-se să schimbe vorba cînd îi cerea să-i explice pentru ce-i pune o anumită întrebare. Ceea ce-l scotea îndeosebi din sările pe Ivan Fiodorovici și-i sporea și mai mult antipatia era familiaritatea inexplicabilă și supărătoare pe care Smerdeakov începuse cu timpul s-o manifeste față de el. Nu se putea plînge totuși că feciorul și-ar fi îngăduit cumva să fie nepoliticos cu el, dimpotrivă: Smerdeakov îi vorbea întotdeauna cu cel mai mare respect, dar în așa fel încît

s-ar fi zis că se înțeleseseră amândoi, că exista între ei nu știu ce complicitate secretă sau ca și cum ar fi folosit un limbaj al cărui tîlc îl cunoșteau numai ei doi și care trebuia să rămînă cu desăvîrșire enigmatic pentru mîntorii de rînd care forfoteau în jurul lor. Totuși, o bună bucată de vreme, Ivan Fiodorovici nu izbutise să deslușească adevărata cauză ce determinase aversiunea lui tot mai accentuată și pe care abia în ultimele zile începuse s-o întrezărească. De aceea, enervat cum era și scirbit, ar fi vrut de astă dată să treacă pe lingă el fără o vorbă, fără să-i arunce măcar o privire. Smerdeakov se ridică însă în picioare, și acest simplu gest îl făcu să bănuiască imediat că individul avea să-i spună ceva. Se uită la el și se opri din mers; numai la gîndul să că se oprișe, în loc să-și vada de drum, așa cum avusese intenția la început, se burzului în sinea lui de ciudă. Furios și plictisit, cercetă din ochi chipul supt, de scapet, al lui Smerdeakov, cu părul lins pe tîmple și moț în frunte. Clipind ironic, feciorul îl privea mijind ochiul stîng, ca și cum ar fi vrut să zică: „Încotro? Se poate să treci așa pe lingă mine fără să te oprești o clipă? Vezi bine doar că noi, că doi oameni inteligenți ce sîntem, avem atîtea de discutat!”. Ivan Fiodorovici se cutremură tot de scirbă. „Dă-te la o parte, secătură, doar n-oi fi crezînd c-am să stau la taclale cu tine, dobitocule!”, îi veni să răcnească, dar, spre marea lui mirare, se pomeni rostind cu totul alte cuvinte.

— Tata doarme sau s-a sculat? întrebă el încet și umil, ca și cum ar fi vorbit altcineva în locul lui, și tot așa, fără să știe cum, se așeză pe bancă.

El însuși fusese aproape înspălmîntat de umilința lui în momentul acela, așa cum avea să-și amintească mai tîrziu, reconstituind scena. Smerdeakov se proțăpise în fața lui, cu mîinile la spate, uitîndu-se la el sigur de sine, aproape cu severitate.

— Doarme, îi răspunse el tacticos (cum s-ar zice: „Tu ai căutat să intri în vorbă, nu eu”), ca, după un moment de tăcere, să adauge, plecîndu-și fățarnic privirile: Mă mir de dumneavoastră, domnule!

Încălțat în cizmulite de lac, stătea cu piciorul drept înainte, jucîndu-se în același timp cu virful botinei stîngi.

— De ce te miri? îl întrebă răstit Ivan Fiodorovici, căutînd să pară calm, deși își dădea seama că era nerăbdător să afle despre ce voia să-i vorbească feciorul și că n-are să se cîntească de acolo pînă ce nu-și va fi astîmpărat curiozitatea.